

А. М. Мурай

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Резюме

В статье рассматриваются понятия и факторы национальной конкурентоспособности в современных условиях. Приведены и проанализированы оценки современного состояния конкурентоспособности экономики Украины.

Summary

The concept and factors of national competitiveness under current conditions are described in the article. Analysis of Ukraine modern economic competitiveness evaluation has been given.

Ключові слова: конкуренція, національна конкурентоспроможність, індекс конкурентоспроможності, Всесвітній економічний форум, економічний рейтинг.

На сьогодні в Україні гостро постала проблема формування національної конкурентоспроможності, реалізація якої зможе вивести Україну на передові рубежі у світі. Особливо важливим є вирішення питання конкурентоспроможності в умовах глобалізації.

Питання конкуренції та конкурентоспроможності достатньо глибоко вивчається науковцями ще з кінця XVIII століття. Засновником теорії конкуренції вважається Адам Сміт, який сформулював поняття конкуренції як певного виду суперництва, що впливає на зміну цін; її головний принцип «невидимої руки»; визначив основні умови ефективної конкуренції. Певний внесок в розвиток теорії конкуренції здійснили такі вчені, як Д. Рікардо, М. Портер (запровадив термін «конкурентоспроможність»), М. Вебер, К. Р. Макконел, С. Л. Брю, Р. А. Фатхутдінов та ін.

Поняття конкуренції та конкурентоспроможності вивчається науковцями на різних рівнях: товару, галузі, підприємства, регіону, країни. При цьому конкурентоспроможність кожного з рівнів є взаємозалежною. У даній статті розглянемо питання конкурентоспроможності на рівні держави.

Питання конкурентоспроможності нашої країни є надзвичайно актуальним в даний час. Це пов'язано із відставанням України від інших в контексті сучасних глобальних світових процесів, з низьким рівнем доходів на душу населення (а це основний показник конкурентоспроможності країни), несприятливим інвестиційним кліматом, низьким рівнем технологій, інновацій. Саме в цих умовах постає гостра необхідність формування державної стратегії конкурентоспроможності, спрямованої на забезпечення соціально-економічного розвитку країни.

Національна конкурентоспроможність означає внутрішню спроможність країни успішно конкурувати на світовому ринку, це здатність країни відповідати на виклики у глобальній економіці шляхом підвищення продуктивності праці, що сприяє підвищенню рівня та якості життя [1, с. 12].

Конкурентоспроможність країни залежить від багатьох факторів, та починається вона з конкурентоспроможності її бізнес-одиниць. Саме здатність національних підприємств виготовляти продукцію, що має попит та забезпечує їм стабільний та високий прибуток, створює основу конкурентоспроможності відповідних регіонів, галузі та країни в цілому. З іншого боку, ефективна робота бізнесу залежить від багатьох зовнішніх чинників – сприятливого законодавства, якісної роботи державних інститутів, розвиненої інфраструктури, інвестиційного клімату, а також наявності необхідних для бізнесу ресурсів (фінансових, інтелектуальних, людських, науково-технічних, природних) [2, с. 27–28].

Національна конкурентоспроможність передбачає підтримання всього комплексу параметрів розвитку макроекономічної системи країни (грошово-кредитної системи, фіскальних показників, співвідношення попиту та пропонування, розвитку фізичного та людського капіталу, науково-технологічного розвитку тощо) на рівні, який дає підстави очікувати стабільне та адекватне становище країни у світовій економічній системі, у потоках товарів, капіталів, інформації, інших ресурсів. Враховуючи також економічні наслідки неекономічних параметрів суспільної системи: якості державного управління, рівня демократії та законності, освітнього рівня населення, розвитку науки

тощо. Інакше кажучи, у даному контексті конкуренція ведеться вже не стільки за місце у міжнародному поділі праці, скільки за статус країни у глобальних політико-економічних процесах [2, с. 27–8]

Конкурентоспроможність є ключовим чинником відтворення національної економічної системи. Саме від рівня конкурентоспроможності національної економіки залежить, чи буде збільшення норми споживання (як через безпосереднє підвищення заробітної плати, так і через фіскальний перерозподіл коштів на споживання), яке здатне забезпечити кумулятивний позитивний ефект у вигляді зростання активності економічних суб'єктів, що генеруватиме додаткові інвестиційні ресурси для конкурентної боротьби. У разі низької конкурентоспроможності зростання споживання призводитиме до зростання імпорту, і стимулюючий ефект буде втрачено. Слід відзначити, що разом із зростанням доходів населення змінюється і структура їх споживання, тому конкурентоспроможність за нинішнім набором «споживчого кошика» не означає автоматичної конкурентоспроможності за нового «кошика» [3, с. 111–112]. Висока конкурентоспроможність країни сприяє більш високому рівню якості життя населення.

Останнім часом з'являється дедалі більше інформації про ранжирування країн світу на основі індексів, які оцінюють конкурентоспроможність національних економік у системі світового господарства, бізнес-клімат, рівень економічної свободи, якість і ефективність державного управління, ступінь глобалізації економіки, рівень розвитку людського потенціалу, потенціал зовнішніх запозичень, рівень корумпованості суспільства тощо.

Рейтинги й індекси стають своєрідною призмою, крізь яку світова спільнота оцінює в тому числі й Україну. Дослідження такої інформації дозволяє визначити місце України у міжнародних рейтингах та проаналізувати характер виявлених процесів і закономірностей.

Серед найбільш відомих міжнародних інституцій, що визначають рейтинг країни за індексом конкурентоспроможності економіки, є Всесвітній економічний форум (ВЕФ), за методологією якого розраховуються: індекс глобальної конкурентоспроможності – The Global Competitiveness Index (GCI), індекс конкурентоспроможності

зростання – Growth Competitiveness Index (GCI) та індекс ділової конкурентоспроможності – Business Competitiveness Index (BCI).

У ході підготовки звіту ВЕФ кожна з країн проходить оцінювання за такими параметрами, як якість інституцій, інфраструктура, макроекономічна стабільність, здоров'я і початкова освіта, вища освіта і професійна підготовка, ефективність ринку товарів і послуг, ефективність ринку праці, розвиненість фінансового ринку, технологічний рівень, розмір ринку, конкурентоспроможність компаній та інноваційний потенціал.

У рейтингу ВЕФ за 2009–2010 роки Україна посіла 82-гу позицію серед 133 країн, опустившись одразу на 10 позицій порівняно з результатами попереднього дослідження. Після періоду відносної стабільності рейтингу у 2006–2008 роках (69-ге, 73-ге і 72-ге місце, відповідно) наша країна істотно погіршила свої позиції і тепер знаходиться поруч із країнами, які раніше завжди випереджала [3].

Рейтинг України максимально погіршився за трьома складовими: макроекономічна стабільність (падіння на 15 пунктів), рівень розвитку фінансового ринку (падіння на 21 пункт) і оснащеність новими технологіями (падіння на 15 пунктів) [3].

Переважно погіршення позицій відбулося саме з тих складових, де Україна вже була найменш конкурентоспроможна: за макроекономічною стабільністю та рівнем розвитку фінансового ринку нині вона посідає 106-те місце серед 133 країн [3].

У період подолання кризи як ніколи важлива ефективність здійснюваної державою політики, а це передбачає передусім високу якість інституцій. Хоча рейтинг ефективності інституціонального середовища в Україні впав тільки на п'ять пунктів порівняно з минулим роком, причини для занепокоєння залишаються. Із 12 складових конкурентоспроможності найпроблемнішою сферою є інституціональне середовище (за цією складовою Україна посідає 120-те місце і сусидить з Нікарагуа та Монголією). На думку представників бізнесу, найбільше погіршення відбулося у сфері ефективності дій уряду, зокрема за такими показниками, як марнотратство стосовно державних коштів й адміністративне навантаження на бізнес [3].

Водночас Україна поліпшила свій рейтинг лише за трьома

складовими конкурентоспроможності. Країна посіла 49-те місце, піднявшись на п'ять пунктів, за ефективністю ринку праці; підтягулася на дві позиції, до 29-го місця, за розміром ринку та на одну позицію, до 78-го місця, за складовою «інфраструктура» [3].

Цікаво, що поліпшення рейтингу ефективності ринку праці пояснюється великою гнучкістю визначення заробітних плат у країні (перехід із 61-го на 52-ге місце в глобальному рейтингу). Справді, реальне падіння заробітної плати в Україні було дуже різким і становило 9% у 2009 році. Водночас рейтинг указує на погіршення відносин між роботодавцями і працівниками, що, ймовірно, пояснюється болючістю для обох сторін процесу зниження заробітних плат і скорочення персоналу в період кризи [3].

За даними Глобального огляду конкурентоспроможності (Global Competitiveness Report) за 2010–2011 роки Україна зайняла 89-те місце проти торішнього 82-го у світовому рейтингу конкурентоспроможності країн [4].

Незважаючи на те що результати рейтингових оцінок мають дискусійний характер і потребують окремого розгляду, застосовувані ВЕФ критерії широко використовуються в економічній практиці урядів та рад з конкурентоспроможності багатьох країн, що свідчить про їх аналітичну цінність. Тому не викликає сумніву той факт, що ситуація в Україні, яка перманентно посідає низькі рейтингові позиції, потребує докорінних змін.

Україну роблять слабкою не тільки макроекономічна нестабільність (інфляція, високі кредитні ставки, неефективне витрачання бюджетних ресурсів), слабка здатність до адаптації нових технологій через залучення прямих іноземних інвестицій, епідемія корупції тощо, а, насамперед, низька якість суспільних інституцій та несприятливе підприємницьке середовище. Тому саме реформування інституційного середовища закладає базу до майбутнього розвитку і є об'єктивною вимогою підвищення конкурентоспроможності України. Для цього необхідно докласти зусиль, спрямованих на підвищення найбільш слабких складових конкурентоспроможності. Адже на сучасному етапі, як ніколи раніше, під впливом глобалізації зростає значення локалізації бізнесу та виробництва, а головне – капіталу. Досвід країн,

які за конкурентоспроможністю зростання в різні часи вийшли на перші позиції у світі (США та Фінляндія), вказує на те, що саме активізація державної політики в напрямі підвищення конкурентоспроможності економіки стала рушійною силою даного процесу. Таким чином, досвід великої та маленької країни свідчить про те, що Україна, яка за багатьма показниками рейтингів посідає середні позиції, має всі можливості для того, щоб знайти свій шлях у підвищенні конкурентоспроможності національної економіки. В Україні усунення слабких сторін і нарощення конкурентних переваг вимагають розробки та реалізації системних заходів не тільки з боку уряду країни, але й всіх гілок влади і суб'єктів господарювання. Загалом підвищення конкурентоспроможності економіки та перехід на інноваційний шлях розвитку є ключовим завданням державної економічної політики, головною метою якої є створення передумов до вступу України в ЄС зі зменшенням розриву у рівні життя.

Список літератури

1. Конкурентоспроможність: країна, регіон, підприємство / Рада конкурентоспроможності України ; за ред. Ю. В. Полунєєва. – К. : ЛАТ&К, 2006. – 175 с.
2. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / Я. А. Жаліло, Я. Б. Базиліук, Я. В. Белінська та ін. ; за ред. Я. А. Жаліла ; Знання України. – К. : НІСД, 2005. – 387 с.
3. Конкурентоспроможність України після кризи: десять сходиночок униз [Електронний ресурс] // Час справжніх новин. – Режим доступу: <http://www.chas.kiev.ua>. – Загол. з екрана.
4. У рейтингу конкурентоспроможності Україна опустилася на 89-те місце [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.for-ua.com/ukraine/2010/09/09/114829.html>. – Загол. з екрана.